

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ КІБЕРНЕТИКИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

«ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ І УПРАВЛІННІ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 3

**Одеса
2021**

ВАРІАТИВНІСТЬ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ

Низькохат О. В.¹, Васильченко К. Г.²

1 – студент 6 курсу 66 гр., факультет менеджменту, обліку та інформаційних технологій,
2 – канд. екон. наук, ст. викладач, кафедра економічної кібернетики та інформаційних технологій,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Низькохат О. В., Васильченко К. Г. *Варіативність корупційних практик та їх вплив на інвестиційний клімат України.* У даній статті розглянуто проблему такого явища як «корупція» та її наслідки для економіки країни. Метою статті є вивчення впливу корупції на інвестиційний клімат країни та аналіз причин відмови зовнішніх та внутрішніх інвесторів робити інвестиційні вливання в економіку. Розглянуто негативні характеристики інвестиційного клімату в Україні. Зроблено висновки щодо негативного впливу корупції на економіку країни.

Ключові слова: корупція, економіка, економічне зростання, інвестиції, інвестиційний клімат.

Низкохат А. В., Васильченко К. Г. *Вариативность коррупционных практик и их влияние на инвестиционный климат Украины.* В данной статье рассмотрена проблема такого явления как «коррупция» и ее последствия для экономики страны. Целью статьи является изучение влияния коррупции на инвестиционный климат страны и анализ причин отказа внешних и внутренних инвесторов делать инвестиционные вливания в экономику. Рассмотрены негативные характеристики инвестиционного климата в Украине. Сделаны выводы относительно негативного влияния коррупции на экономику страны.

Ключевые слова: коррупция, экономика, экономический рост, инвестиции, инвестиционный климат.

Nizkohat A., Vasylichenko K. *Variability of corruption practices and their impact on the investment climate of Ukraine.* This article examines the problem of such a phenomenon as "corruption" and its consequences for the country's economy. The purpose of the article is to study the impact of corruption on the country's investment climate and to analyze the reasons for the refusal of foreign and domestic investors to make investment in the economy. The negative characteristics of the investment climate in Ukraine are considered. Conclusions are made regarding the negative impact of corruption on the country's economy.

Keywords: corruption, economy, economic growth, investments, investment climate.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Низькохат О. В., Васильченко К. Г. *Варіативність корупційних практик та їх вплив на інвестиційний клімат України* // Інформаційні технології в економіці і управлінні : зб. наук. студ. праць. Одеса : ОНЕУ, 2021. Вип. 3. С. 23–31.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Корупція існувала завжди і є проблемою людського суспільства. Важко уявити державне утворення, яке б не зіткнулось з цією проблемою в більшій чи меншій мірі. Продаж місць у парламенті і незаконне обернення чужого майна, зловживання посадовим становищем і неправомірне втручання у діяльність державних органів, ці та багато інших прикладів свідчать про багатогранність корупції та її присутність в усіх сферах життя суспільства. Існують і сучасні приклади, причому не тільки з країн, що розвиваються, таких як Нігерія, Індія і Філіппіни, а й з високорозвинених країн. Невдоволення протидією корупції зростає в Іспанії, де населення вимагає від уряду боротьби з тіньовою економікою замість фінансової допомоги з Євросоюзу. Проблема політичної корупції Італії займає центральне місце серед публікацій на цю тематику, а сама корупція є невід'ємною складовою італійського соціуму.

На сьогоднішній день економіка України потерпає від величезних збитків, нанесених корупційною діяльністю, саме тому ця тема є однією з найбільш актуальних для нашої держави. Масштабність розвитку корупційних процесів та системність їх проявів актуалізують дослідження у даному напрямі і формують глибокий науковий та практичний інтерес.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Багато випадків корупції докладно описано в «Політиці корупції» під редакцією Роберта Вільямса та його колег. Його чотири томи містять великі збори статей, опублікованих за останні 40 років в журналах з суспільних наук за участю політологів, соціологів, антропологів, вчених-юристів і економістів. Співавтори монографії внесли значний вклад у вивчення корупції та інших державних патологій протягом 1990-х років. В даний час вивчення корупції займає важливе місце в дослідницькій програмі міжнародних організацій, таких як Світовий банк і Міжнародний валютний фонд (МВФ). Деякі з найбільш значних досліджень корупції, проведених МВФ за останні роки, зібрані в монографії «Управління, корупція і економічні показники», під редакцією Джорджа Т. Абеді і Санджив Гупта.

Вивченню «корупції» як комплексного поняття приділено увагу в працях відомих вітчизняних вчених у галузі кримінології та кримінального права: Л. Багрія-Шахматова, О. Дудорова, А. Закалюка, М. Камлика, О. Костенка, М. Мельника, Є. Невмержицького, А. Редьки, М. Хавронюка.

У працях Є. Зозулі, Я. Кашуби, В. Коваленка, М. Мельника, Є. Сторожука дано оцінку корупції як політичного, соціального та правового явища, визначено її вплив на суспільний розвиток країни і її місце у світі. Окремі аспекти корупційної проблематики в Україні розглядаються в працях І. Рєвак, В. Ємельянова, Д. Степанюка, В. Смирчинського, О. Шейко та ін.

Поряд із цим слід визнати, що стан наукових розробок з питань, що стосуються впливу корупції на інвестиції та фактори, які впливають на економічне зростання країни, натепер вченими досліджений неповною

мірою, а тому тема цієї наукової статті є досить актуальною та такою, що має теоретичне і практичне значення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У роботах, присвячених цій темі, корупція як правило не розглядається як інструмент, що дозволяє притягнути в економіку інвестиції, які в іншому випадку були б неможливі.

Мета статті. Метою статті є визначення впливу різних за ознакою категорій корупції на інвестиційний клімат України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою усіх інвесторів є отримання віддачі від вкладання власних капітальних ресурсів, а основним показником сприятливого інвестиційного клімату є спроможність економіко-правового поля забезпечити очікувану віддачу. Базовим орієнтиром державної економічної стратегії має бути максимальне зближення параметрів підприємницького та інвестиційного клімату [1]. Через недостатню задоволеність інвесторами від своїх вкладень, сьогодні актуальними питаннями є залучення іноземних інвестицій в економіку України та протидія корупції з усією рішучістю в усіх її проявах.

Відновлення та розвиток вітчизняної економіки неможливе без подолання корупції. У сучасному трактуванні, корупція – це неправомірна діяльність особи у сфері політики та державного управління, що пов'язано з використанням посадовими особами доручених їм прав та владних можливостей для особистого збагачення [2].

Закон України «Про запобігання корупції» визначає корупцію як «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [3].

Неоднозначним є вплив корупції на економіку. З одного боку, корупція порушує економічну політику держави, створює підґрунтя для зростання тіньової економіки в країні, як наслідок – порушення податкового законодавства, правил підприємницької діяльності та економічна нестабільність. Отже, можна погодитись з думкою, що: «Економічна суть корупції – комерціалізація влади, яка виражається в купівлі-продажі ефективності підприємств, що супроводжується зниженням їхніх середньогалузевих витрат і виходом цих підприємств із легальної економіки» [4, с. 48]. З другого боку, корупція може (і цьому буде дано підтвердження в статті) врятувати бізнес від банкрутства, зберігати робочі місця і купівельну спроможність населення.

Негативними наслідкам корупції для економіки є:

1. *Розширення тіньової економіки.* Тіньова економіка має негативні наслідки як для держави, так і для суспільства в цілому. Високий рівень тіньової економіки є причиною деформації ринкового механізму, порушує режим конкуренції. Підприємства, що працюють в тіні, отримують низку переваг (несплата податків, отримання державних замовлень на непрозорій основі). Суттєві негативні наслідки від тіньової економіки має й держава – недоотримання податкових надходжень, скорочення видаткової частини державного бюджету, загострення соціальних проблем. За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку у січні-вересні 2020 року рівень тіньової економіки склав 35% від офіційного ВВП, що на 5% менше порівняно з показником відповідного періоду 2019 року [5]. Серед основних причин зниження тінізації економіки можна виокремити такі: досягнення відносної макроекономічної стабілізації; зниження рівня інфляції; покращення умов ведення бізнесу; виведення частини доходів працівників з тіні, за рахунок зниження ставки ЄСВ.

2. *Порушення конкурентних механізмів ринку.* Проведення непрозорих тендерів держзакупівель призвело до того, що державні замовлення, а, відповідно, і бюджетні кошти, отримував не той, хто конкурентоспроможний, а той, хто незаконно зміг отримати переваги. Це спричиняє зниження ефективності ринку та дискредитацію ідей ринкової конкуренції.

3. *Неефективне використання бюджетних коштів.* Корупція негативно впливає як на доходи, так і на витрати державного бюджету. Із збільшенням рівня корупції у державі зменшуються надходження до бюджету. У своїх дослідженнях Танзі та Давуді [10] доводять, що зниження корупційного рейтингу на одну позицію зменшує доходи держави на 1,71–2,51% ВВП. Таке зниження відбувається через зростання рівня тіньової економіки, зниження податкових надходжень, соціального забезпечення громадян.

Страждають від корупції і кошти державного бюджету – соціальні витрати, оскільки субсидії та дотації втрачають свою адресність, а їх бенефіціаром стають забезпечені верстви населення. За розрахунками МВФ, зростання корупції на одиницю відповідає зменшенню відношення таких витрат на 1,32–2,19% ВВП. Окрім того, посилення корупції на одиницю зменшує відношення витрат на освіту та медицину до ВВП на 0,34–0,45% [6].

4. *Підвищення цін за рахунок збільшення «корупційних витрат».* Підприємства дають хабарі, щоб уникнути сплати податків та державної регуляції. В Україні 62% респондентів ухиляються від сплати податків, 47% з них дають для цього хабарі, а їх розмір складає у середньому 1,76% від доходу, що є значно вищим за середній показник за вибіркою, яка використана у дослідженні. Оскільки товарооборот в Україні у 2019 р. склав 487 млрд грн. [7], то відповідно, можна припустити, що тільки для сектору роздрібною торгівлі обсяг хабарів міг скласти не менше 8 млрд грн.

5. *Погіршення інвестиційного клімату.* Іноземні інвестиції є дуже чутливими до корупції. Зростання корупції навіть сильніше скорочує прямі іноземні інвестиції, ніж співставне підвищення податків. Послаблення рівня корупції країни на один бал відповідає зростанню обсягу прямих іноземних інвестицій на 23,1%.

Метою розгляду впливу корупції на інвестиційний клімат та інвестиційну привабливість є з'ясування питання щодо проблем, які виникають на шляху інвесторів перед здійсненням інвестування.

Перше завдання у сфері залучення інвестиційного капіталу в економіку України полягає у тому, щоб припинити відтік українських капіталів за кордон і повернути їх, а також приваблення іноземних інвесторів. Другий важливий аспект створення сприятливого інвестиційного клімату полягає в стабільній податковій системі, що передбачає невисокий рівень обкладання прибутків і побудована на тих же логічних засадах, що й системи оподаткування в розвинених капіталістичних країнах.

Світова практика сучасного бізнесу пов'язана з постійною співпрацею з різними аудиторськими, консалтинговими та іншими фірмами. Те, що фірми не мають середовища, гідного, з позицій іноземного інвестора, довіри, суттєво погіршує його враження від підприємницького клімату в Україні [8, с. 136]. Іноземні інвестори вважають за краще мати справу з іноземними фінансовими установами та банками. Це спонукає їх здійснювати інвестиції у банківську сферу та відкривати філії іноземних банків. Проте в стратегічному контексті таке відокремлення фінансових потоків українського та іноземного капіталів ослаблює фінансову систему країни. Інвестори також звертають увагу на нерозвиненість державних інституцій, які мають здійснювати супровід іноземних інвесторів.

Корупція – це акт, при якому влада державної посади використовується для отримання особистої вигоди таким чином, що суперечить правовому регламенту.

З цього визначення стає зрозуміло, що для виникнення та збереження корупції необхідні щонайменше три умови:

1) повноваження щодо дискреції: відповідний державний службовець повинен мати повноваження розробляти та розпоряджатися нормативними актами та політикою на власний розсуд;

2) економічна вигода: дискреційна влада повинна дозволяти отримання винагороди за правопорушення;

3) слабкі інституції: стимули, втілені в політичних, адміністративних та юридичних інститутах, повинні бути такими, щоб чиновники мали стимул використовувати свою дискреційну владу отримувати винагороду за правопорушення.

Існує різниця між чотирма аналітичними підходами до корупції. Незважаючи на те, що вони збігаються в головному, вони висвітлюють два важливі аспекти в теоретичному аналізі корупції: ступінь доброзичливості державного чиновника, відповідального за реалізацію політики та розробку інституцій (принципала) та роль устанав, як протидії рівню корупції.

Враховуючи ці два аспекти можна виділити такі категорії:

1. «Ефективна корупція»: корупція виникає для сприяння вигідній торгівлі між агентами, яка інакше не була б можливою. Це сприяє ефективності розподілу коштів, дозволяючи агентам у приватному секторі виправляти вже існуючі помилки уряду.

2. Корупція з доброзичливим принципалом: корупція виникає, коли доброзичливий принципал делегує повноваження щодо прийняття рішень недоброзичливому агенту. Рівень корупції залежить від витрат та вигоди від створення оптимальних інституцій.

3. Корупція з недоброзичливим принципалом: корупція виникає через те, що недоброзичливі урядовці запроваджують неефективну політику з метою вилучення плати з приватного сектору. Рівень корупції залежить від стимулів, що застосовуються в існуючих установах.

4. Самозміцнююча корупція: винагорода за корупцію залежить від рівня корупції завдяки стратегічній взаємодоповнюваності. Рівень корупції для певних установ залежить від історичного шляху установи.

Розглянемо ці категорії та спробуємо оцінити, які з них найбільш притаманні українським реаліям.

Погляд на те, що корупція може сприяти підвищенню ефективності, має давню традицію в економіці. Корупція, як стверджується, дозволяє людям обійти неправильну державну політику та податкове навантаження, і розглядається як раціональна реакція ринку на існуючі помилки уряду. Одним з ілюстративних прикладів, запропонованих Леффом в 1964 р., є диференційована реакція бюрократій у Чилі та Бразилії на контроль за цінами на харчові продукти, запроваджений у двох країнах у період високої інфляції на початку 1960-х. У Чилі бюрократія забезпечила жорсткий контроль, а виробництво продуктів харчування застоювалось. У Бразилії корумпована бюрократія фактично саботувала заморожування цін, а виробництво зросло на користь споживачів.

Зрозуміло, що поняття «ефективної корупції» базується на другому найкращому розумінні: враховуючи набір неминучих спотворень, створених різними урядовими процедурами чи політиками, корупція може сприяти ефективності розподілу, дозволяючи агентам обходити ці процедури чи політики; все ж першою найкращою політикою було б усунення самих викривлень. Часто виділяються два конкретні канали, за допомогою яких корупція може підвищити ефективність розподілу: корупція прискорює бюрократичні процедури («змащує колеса») і корупція створює конкуренцію за (дефіцитні) державні ресурси, в результаті чого послуги забезпечені більш ефективно, ніж в іншому випадку.

Ці механізми формалізовані в «моделі черги», запропонованій Луї в 1985 р., і «моделі аукціону», запропонованій Беком і Махером в 1986 р. В «моделі черги» бюрократ видає ліцензії особам, які стоять у черзі на їх отримання. Люди не люблять очікування в черзі в різній мірі, але бюрократ не може спостерігати цих відмінностей. Ліцензії розподіляються

за принципом, що спочатку обслуговуються ті, хто бажає (і здатний) заплатити високий хабар. Це просте правило мінімізує середні витрати часу на чергу. Причина полягає в тому, що хабарі показують, наскільки люди цінують час, і, зібравши максимум хабара, бюрократ неявно надає пріоритет тим, хто цінує швидке отримання послуги. Цікаво, що бюрократ не хоче гальмувати швидкість черги. Це пов'язано з тим, що це призвело б до зменшення кількості людей, що потрапляли в чергу, до такої міри, що зменшило б загальний дохід від хабара. У «моделі аукціону» аналогія між підкупом та конкурентними відкритими аукціонами додатково досліджується. Показано, що ці два процеси фактично є ізоморфними: приз (скажімо, промислова ліцензія) призначається одному і тому ж підприємцю за тією ж (очікуваною) ціною за двома механізмами. Це пов'язано з тим, що корупціонери ефективно проводять негласний аукціон і розподіляють ліцензії підприємцям, які пропонують найвищий хабар. Отже, різниця лише в тому, хто отримує доходи.

На додаток до цього, оскільки хабарі схожі на побічні виплати, логіка теореми Коуза передбачає, що корупція може покращити результати переговорів між агентами у державному та приватному секторах. Шлейфер і Вішні [9] вивчають цю можливість і показують, як підкуп може сприяти ефективному розподілу ресурсів. Це пов'язано з тим, що підкуп – це дешевий спосіб розподілу багатства між політиками та агентами приватного сектору, і завдяки цьому обидві сторони мають стимул максимізувати загальне багатство. За відсутності підкупу політик намагався би експропріювати багатство іншими, менш ефективними способами, і розподіл ресурсів став би політично мотивованим та неефективним. Таким чином, корупція підвищує ефективність, дозволяючи агентам приватного сектору минати деяких перешкод, які інакше могли б бути введені політиками. Однак це не гарантує першого найкращого розподілу ресурсів, якщо цілі політиків та їхніх партнерів у приватному секторі не відображають точний соціальний добробут у більш широкому сенсі.

Варто відзначити негативні характеристики інвестиційного клімату в Україні:

По-перше, недосконалість правового поля. Цей чинник зазвичай називають першим, оскільки перешкоди, з якими передусім стикається інвестор, мають адміністративно-правовий характер. Йдеться про нестабільність, суперечливість, заплутаність регуляторного поля, численні підзаконні акти, бюрократизм та корупцію, неврегульованість системи захисту прав власності, слабкість судової системи [3, с. 47].

По-друге, політична нестабільність. Часта зміна урядів, обіцянки різко змінити політичний курс та умови ведення бізнесу аж до націоналізації майна інвесторів, які виголошують різні політичні сили, політичні скандали, і особливо в передвиборчий період, не сприяють іноземним інвестиціям.

По-третє, непередбачуваність і непрозорість державної політики суттєво ускладнює довгострокове планування діяльності компанії. Інвестори скаржаться, зокрема, на раптовість ухвалення деяких рішень, прийняття актів, які набувають чинності або негайно, або мають зворотню дію.

По-четверте, неврегульованість законодавчого забезпечення процесу інвестування. Тут йдеться про часті зміни умов залучення іноземних інвестицій. Вузькість та неструктурованість внутрішнього ринку, а саме низький рівень доходів підприємств та населення призводить до недостатнього рівня внутрішнього попиту та, що не менш важливо, унеможлиблює кваліфіковану поведінку покупців, які змушені здебільшого вибирати найдешевшу продукцію [4].

По-п'яте, обтяжлива митна політика, адже інвестори звертають увагу на перешкоди для ввезення необхідного устаткування, сировини та комплектуючих і вивезення продукції.

По-шосте, це низька якість життя. Йдеться про можливості надати житло, побутові, транспортні послуги, гарантувати особисту безпеку іноземців на території України.

Висновки з даного дослідження. У статті нами було проаналізовано вплив корупції на інвестиційний клімат, адже для здійснення необхідних інвестиційних вкладень внутрішні та зовнішні інвестори не бажають цього робити через низку факторів, вагоме місце серед яких займає саме корупція. Вона перепоновила наше суспільство, проникла в усі сфери суспільного життя і продовжує руйнувати його. Негативний вплив корупції на економіку країни проявляється у гальмуванні темпів економічного зростання країни, зниженні продуктивності економіки та економічної активності.

Вихід з ситуації нестачі інвестицій вбачається у корегуванні державної програми залучення іноземних інвестицій щодо питання про сертифікацію інвестиційних проектів. Державним органам, компетентним у цьому питанні, варто розгорнути підготовку фахівців зі складання й аналізу бізнес-планів, проводити сертифікації й конкурси бізнес-планів інвестиційних проектів, переможцями яких визнавати проекти, реалізація яких максимально задовольняє пріоритети економічного розвитку країни і здатна дати максимально можливий прибуток іноземному інвестору.

Адже використання іноземних капіталовкладень дає можливість вирішенню таких проблем соціально-економічного розвитку, як: освоєння незатребуваного науково-технічного потенціалу України; просування українських товарів і технологій на зовнішній ринок; створення нових робочих місць і освоєння передових форм організації виробництва; освоєння досвіду цивілізованих відносин у сфері підприємництва; сприяння розвитку виробничої інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» // Верховна Рада України. Законодавство України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 24.10.2020).
2. Швед В. В., Закладний О. А., Омельченко О. В. Міжнародна інвестиційна діяльність : навч. посіб. Вінниця : Нілан, 2017. 222 с.
3. Закон України «Про запобігання корупції» // Верховна Рада України. Законодавство України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 19.09.2020).
4. Бусол О. Ю. Прозорість інформації як чинник запобігання корупції в державному секторі України // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. Вип. 17. С. 145–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_17_13 (дата звернення: 20.11.2020).
5. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UAi> (дата звернення: 25.10.2020).
6. Міністерство фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 10.11.2020).
7. Державне управління статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2020).
8. Запобігання корупції : підручник / Б. М. Головін, О. Г. Колб, В. Ф. Оболенцов [та ін.]; за заг. ред. Б. М. Головіна. Харків : Право, 2019. 296 с.
9. Shleifer A., Vishny R. W. Corruption // The Quarterly Journal of Economics. Vol. 108, No. 3. Aug. 1993. pp. 599–617. URL: https://projects.iq.harvard.edu/gov2126/files/shleifer_and_vishny.pdf (дата звернення: 20.11.2020).
10. Tanzi V., Davoodi H. Corruption, Public Investment, and Growth. IMF Working Paper. October 1997. No. 97/139. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp97139.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).